

AZ ÚJ FŐVÁROSI KÖZKÖNYVTÁR DOLGÁBAN.

DR. SZABÓ ERVINTŐL.

A Magyar Könyvszemle 3. füzetében Dr. Gulyás Pál foglalkozik a budapesti községi nyilvános könyvtár létesítése dolgában a fővárosi könyvtári bizottság megbízásából írt Emlékiratommal. Kevés jót hagy rajta; vagy pontosabban: ha lát is talán jót benne, arról nem igen szól, ellenben száz apró-cseprő kifogást el nem hallgat. Ki kell jelentenem, hogy valamennyire nem felelhetek. Birálóm nyilván másképp csinált volna laikusokhoz szóló s csupán az általános elvi programot kitűzni hivatott emlékiratot. Nincs az az apró részletkérdés, a melyet ő gondosan ki nem czirkalmazott volna — akkor, a mikor még az sem biztos, hogy meglesz-e egyáltalán az a nagy intézmény, a melynek ha az ember csak körvonalait tudja megközelítőleg úgy megrajzolni, a hogy azok munka közben, a tényleges kivitelben majd kialakulnak: nagy szerencséről beszélhet. S így én — szégyenkezve vallom meg — ma sem tudok pl. olyan kérdésekre megfelelni, «hogy a többi fiók hol nyerne elhelyezést» (213. l.) s csak azt remélem, hogy nem Aradon vagy Sajószentpéteren, de még csak nem is valamennyi egy kerületben, és olyan problémákkal sem merek ma foglalkozni, mint pl. vajjon «az olvasók a közkönyvtár által kiadott jeggyel maguk vegyék ki a szükséges köteteket a kooperáló könyvtárakból s a lágymányosi lakosnak ma az Eszterházy-utczába kell mennie egy könyvért... holnap meg az Alkotmány-utczába... vagy pedig úgy, hogy az olvasó mindkét esetben a lakásához legközelebb eső városi fiókhöz fordul...» (206. l.), s megint csak azon reményemnek és általános várakozásomnak adok kifejezést, hogy az új könyvtár vezetősége a kooperációkat azért fogja megkísérelni, hogy Budapest könyvkincseinek használatát lehetőleg megkönnyítse s nem azért, hogy megnehezítse; valószínű tehát — józan észszel mást föltételezni nem lehet — hogy a kooperációnak olyan módsze-

reit fogja kezdeményezni, a melyek nem kényszerítik a lágy-mányosi lakost, hogy egy könyvért az Alkotmány-utczába menjen, mert hiszen ezt ma is megteheti, kooperáció nélkül. Mondom, sok kákán talált csomót nem oldhatok föl s csak a lényegét, az elvi alapot és programot kikezdő kifogásokra felelhetek.

1. *A budapesti könyvtárügy.* Hogy bizonyítsam új nagy könyvtár szükségességét, az Emlékirat 5—10. lapjain azt vizsgálom, hogy a főváros könyvkészletei és könyvtárai kielégíthetik-e a népesség olvasószükségletét. Ilyen esetben, a mikor arról van szó, hogy az ember oly testületet hasson meg, a mely könyvekre és könyvtárakra szabály szerint csak végső esetben szokott áldozni, még az sem volna nagy erkölcsi hiba, ha a vizsgáló «talán túlságosan pesszimista szemüvegen át» nézné a helyzetet — mint Gulyás Pál a 199. lapon szememre veti — és az ügy érdekében — (hogy minél több könyvtár szolgálja minél jobban a népesség kultúrszükségletét, azt hinném, mindnyájunk könyvtárosok egyforma érdeke) — inkább a többi könyvtárosok is talán elszenvedhetnek egy ideig az esetleg rájuk háramló ódiomot. Mégis, senki sem találhat Emlékiratomban egyetlen mondatot vagy kitételt, a mely személyeket tenne elmaradottságunkért felelőssé. Sőt épen mert közös ügyről van szó s mert ostoba politikus az, a ki, ha harcza készül, az esetleges hasznos szövetségeseket elriasztja magától: nagyon is túrtóztettem magam Budapest könyvtárügyének kritikájában. Gulyás is kénytelen elismerni, hogy «lehetőleg mérsékelt hangon» irok. «De» — teszi hozzá — «mégis igen egyoldalú felfogással.» (198. l.) Vajjon!?

Én legelsőbb Budapest tudományos könyvkészleteiről mondom, hogy «a szakemberek és kutatók régen tisztában vannak azzal, hogy... a leelemibb tudományos szükségletet sem elégitik ki». Gulyás ellenben úgy tartja, hogy «a legtöbb szak tudományos művelésére, ha nem is bőséges, de legalább is kielégítő könyvtári segédeszközök állnak rendelkezésre». Csak nem szabad oly szükre fognunk a különösebb nehézségek nélkül hozzáférhető tudományos könyvtárak körét s be kell foglalni a Szabó által kihagyottakat is, az Iparművészeti Múzeum, a Múgyetem stb., a szemináriumok, laboratóriumok s egyéb tudományos intézetek könyvtárait, stb. (199. l.).

Szükséglet és kielégítés igen relativ dolgok és az egyesnek műveltsége, tudományos dolgozásának módszere, czéljai stb. szerint igen különbözök. Egy iskolai tankönyv írója esetleg könnyen beérheti olyan irodalmi apparátussal, a mely az úttörő kutatónak egy foghegyre sem elég. Épen ezért én sem alapítottam ítéletemet egyéni szükségletre, hanem objektív alapot kerestem. Ezt nyilván nem találhattam másutt, mint a művelt Nyugattal való összehasonlításban. De nem mentem messze. Nem nagy súlyt helyeztem arra a tényre, hogy igen hozzáértő szakember, a londoni egyetem egy könyvtárosa, kevesli London 8 millió kötetét; csak Béccsel mértem össze tudományos könyvtárainkat. És megállapíthattam, hogy kilencz legnagyobb és nagy könyvtárunknak együttvéve kisebb a dotációja, mint a bécsi egyetemi könyvtárnak egymagának. Lehet-e ilyen körülmények közt a tudományokkal lépést tartani?! De ha Gulyás azt panaszolja, hogy a Műegyetemi stb. könyvtárt nem vettem számba: itt legfeljebb még azt is megállapíthatom, hogy *valamennyi* nagy könyvtárunknak — Iparművészetit, Műegyetemit, Földtanit, Orvosegyletít mind beleértve — dotációja még mindig kisebb, mint a Hofbibliothek-é egymagáé. Ezúttal egészen mellékes, hogy miért van ez így. Tény, hogy így van, s szükségszerű tény ennek folytán, hogy komoly és európai színvonalon mozgó tudományos munkának irodalmi segédeszközei Budapesten csak igen hiányosan szerezhetők meg. *Mert még Bécsben sem szerezhetők meg!* Pedig laboratóriumi, szemináriumi stb. könyvtárak ott is vannak. És ezért nagy elégtételemlre szolgált, hogy a községi könyvtár ügyében tartott szaktanácskozáson olyan könyvfogyasztók erősítették meg nézetemet, a kiknek kompetenciáját talán Gulyás kollegám is elismeri.¹

Hasonlóan állunk a budapesti népkönyvtárak dolgában. Csak-hogy míg a tudományos könyvtárak tekintetében Gulyás keveselte, a mit számba vettem: a népkönyvtáraknál sokalja. Nagyon érthető, miért teszi. Ha kevesebb népkönyvtárt mutat ki, akkor a forgalmi arányszámok — és itten azokról van szó — termé-

¹ L. a *Községi nyilvános könyvtár létesítése ügyében tartott szakértelkezlet jegyzőkönyvében* Alexander Bernát, Ballagi Aladár, Földes Béla stb. felszólalásait.

szetesen kedvezőbbek. Lássuk hát előbb ezeket a számításokat.

Én az Emlékiratban a budapesti népkönyvtárak állományát 1907-re vonatkozólag 55.000 kötetben mutattam ki, a Fővárosi Statisztikai Hivatalhoz beérkezett, de még nem közölt eredeti jelentések alapján. Gulyás ezzel szemben a M. é. K. O. T. 1908. évi jelentése alapján (melynek összeállítását egy táblázatban én is adom) csak 36.500 kötetet tud kimutatni. «E számban — így folytatja — nem foglaltatik benn a III. ker. nép- és iskolakönyvtár s a X. ker. rákosi nép- és iskolakönyvtár állománya, mely dr. Szabó szerint 1907-ben 3500 kötetet tesz s nem foglaltatik benn a Budapesti Könyvtáregyesület központi könyvtára, mely 1908-ban 20.073 darabból állott.» (200. l.)

Igazán nem kell sok leleményesség ahhoz, hogy ezek után bárki a két állományszám közti 20.000 kötetes különözetre ráakadjon. Én 55.000 kötettről beszélek 1907-ben, Gulyás 36.500-ról 1908-ban, de nem számít be 3500+20.073 kötetet. A megfejtés igen egyszerű, logaríthmus sem kell hozzá. 55.000 1907-ben majdnem = 36.500+3.500+20.000-rel 1908-ban.

Igen ám, de ha valaki csak 36.500-ra és nem egyúttal a 20.000 kötetnyi tudományos anyagra vonatkoztatja a használat adatait, természetesen nem azt kapja eredményül, a mit én: kötetenkint alig kétszeri forgalmat (pontosan 17-et), hanem Gulyás 37-ét, a mi nem is «szinte 50%-kal», hanem teljes 117%-kal kedvezőbb eredmény.

De kérdem én: miért ne vonhassuk be a Budapesti Könyvtáregyesület központi 20.000 kötetét? Mert az «inkább *reference library* jellegű»? Hát mikor mondott le «A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése» c. mű VII. fejezetének szerzője arról, hogy a népkönyvtárak tudományos anyaggal is föl legyenek szerelve? Hogy a szóban forgó könyvtár tudományos anyagát oly gyéren használják, hogy az a nem-használat — nem pedig a nem-kölesönzésre szánás — folytán igen *contre-coeur* «*reference library* jellegűvé» válik, legfeljebb az angol-amerikai könyvtárak színvonalára «emeli» azt, a melyeknek a *reference library* tudvalevőleg mellözhetlen kiegészítő részük, de nem jögcim arra, hogy számításainknál figyelmen kívül hagyjuk.

Ezzel egyúttal teljesen elesik Gulyás tiltakozása az ellen,

hogy a Könyvtáregyesületet a bécsi Zentralbibliothekkal hasonlítom össze. Ha két város népkönyvtári viszonyait kell összehasonlítanom, ha mindkettőben a népkönyvtárügy majdnem kizárólag az egyesületi tevékenység tárgya, ha mindkettőben különböző egyesületek osztoznak a munkában: vajjon mivel szemléltethetem a legélesebben, hogy a polgárok lelkesedése és ereje milyen eredményt produkált, mint azzal, ha mindkettőből azt a legnagyobb szervezkedést mérem össze, a melyben a legnagyobb erő kifejtés kristályosodik ki? Bécsben a Zentralbibliothek az, Budapesten a Könyvtáregyesület. Nem én tehetek róla — de legkevésbé a Könyvtáregyesület aktív tagjai tehetnek róla — hogy a bécsi polgárság ereje olyas valamit hozott létre, a mivel ha a budapesti polgárság erőlködésének legkülömb gyümölcsét összemérjük, «a magyar intézetre valósággal megsemmisítő eredményekre» (201. l.) jutunk.

Hogy ennek folytán a két intézmény adatait csak egészükben lehet összehasonlítani s nem a Budapestre kedvezők kiválogatásával, hogy tehát Gulyás számításai teljesen helytelenek: azt hiszem, magától értetődik.

Ha a népkönyvtárakkal túlórosszul bántam, a szakegyleti könyvtárakkal szemben — úgy látja bírálóm — nagyon enyhe voltam. Azt mondtam volt, hogy «a szakegyletek könyvtárányaga jobb, mint a népkönyvtáraké». Gulyás erre előveszi az aranyművesek könyvtárának katalógusát s miután annak valóban nagy fogyatékoságait kellően kitergette, azt mondja: «Csodálom, hogy dr. Szabó Ervin, a ki a szabadtanítás pécsi kongresszusán olyan elítélően nyilatkozott a M. é. K. O. T. könyvtárainak összeállításáról, az ilyen nivón mozgó szakszervezeti gyűjteményekkel annyira meg van elégedve». (203. l.)

Erre csak egy megjegyzésem van. Mit szolt volna dr. Gulyás Pál, ha én Pécssett, hogy a magyar népkönyvtárügyet jellemezzem, a nagybélliczi vagy a kistapolcsányi népkönyvtárt állítottam volna föl típusul és bírálatomat annak katalógusára alapítottam volna? Valószínűleg azt mondta volna, hogy ez fölötte tendenciózus, sőt rosszhiszemű eljárás, mert a legrosszabb könyvtárt a magyar könyvtárügy reprezentánsának tüntetem föl. Miért szabad hát a 280, nagyobbára német nyelvű tagot számláló kis szakegylettel példálózni? Miért nem veszi észre Gulyás Pál pl.

a könyvnyomdász-szakegylet 1907-ben már 6440 kötetes könyvtárát, miért nem veszi észre, hogy ott Bársony 9, Bródy 37, Gárdonyi 27, Herezeg 21, Jókai 280, Mikszáth 66, Pekár 10 kötettel van képviselve, stb. stb.! Mutasson Gulyás Pál *egyetlen* népkönyvtárt, a mely állami és községi támogatás nélkül, sőt épen folytonos üldözések közepette ilyen gyűjteményt hozott össze! Pedig majd ilyen szakegyleti könyvtár nem egy, de több van Budapesten.

2. *A községi könyvtár programja.* Emlékiratomban azt ajánlottam, hogy «az erők czélszerű felhasználása és a helyi szükségletek» szempontjából az új községi könyvtár központja — a fiókok általános jellegének csorbitatlan megóvása mellett — csak a társadalmi tudományok és határtudományaik terén törekedjék oly teljességre, hogy a szakemberek és kutatók igényeit is kielégíthesse. Gulyás Pál úgy találja, hogy ez «nem épen nagyszabású» megoldás s jobb szeretné, ha a Fővárosi Könyvtár mai jellegét továbbra is megőrizve, mint a főváros tudományos könyvtára a tervezett új közkönyvtártól helyiség és javadalom tekintetében is elkülönítve tartatnék fenn.

Gulyás nem fejt ki, hogy ennek mi előnye volna s így az ő megoldásának csak negatív motivumaival foglalkozhatom, azokkal, a melyekből ő az én javaslatomat bírálja. És én valóban zavarban vagyok e ponton. Zavarban vagyok, mert ki kell mondanom, hogy Gulyás Pál meghamisítja az én okfejtésemet.

Hát én «csak azért» (205. l.) ajánlom a társadalomtudományokra való korlátozást, mivel a fővárosnak már most is van nagy államtudományi könyvtára? Nem fejtegetem-e két oldalon át, hogy a község áldozatkészsége és képessége előreláthatólag nem lesz akkora, hogy magas színvonalon tartott *általános* könyvtárt lehessen létesíteni? Nem mutatom-e ki, hogy az állami könyvtárak dotációja sem elegendő erre? Nem utalok-e arra a tényre, hogy az irodalmi termelés óriási növekedése folytán a külföldön is előnyomul a könyvtárak specializálódásának tendenciája? És nem ajánlom-e ezért, hogy a szegény Budapest tudományos könyvtárai egyezzenek meg a gazdag Frankfurt mintájára valamelyes munkamegosztásban, hogy így a maga területén mindenik tökéletesebben szolgálhassa ki közönségét?

Ebbe a munkamegosztásba óhajtottam beilleszteni az új

könyvtárt. De ha ez a munkamegosztás nem is fog létrejönni — és ma már látom, hogy nem fog — akkor sem javasolhatom, hogy másból induljanak ki, mint a főváros mai könyvkészleteiből. Mert ha az sem bizonyos, hogy *egy* nagy könyvtár létesítésére rábirható-e a főváros törvényhatósága, akkor donquichotéria volna *két* nagy könyvtár létesítését és fentartását proponálni a közgyűlésnek.

De hát persze, Gulyás Pál szerint az egész «különben lényegileg nem volna más, mint — névváltoztatás. A mai fővárosi könyvtár megtartaná mai jellegét és irányát a «központi könyvtár» czégre alatt, a fiókok gyarapításához semmivel sem járulna hozzá, ellenkezőleg maga gyarapodnék a fiókok időről-időre kicserélendő anyagával». (205. l.)

Sajnálnom kell, hogy a magyar könyvtárügy egyik vezető alakja olyan kevéssé ismeri az ország egyik legnagyobb szakkönyvtárát és hogy viszont nem tudja, mi az: «a társadalmi tudományok és határtudományaik». A mai Fővárosi Könyvtár nem «policziális jellegű könyvtár» ugyan (198. l.) — a hogy Gulyás Pál nyilván a száz év előtti Polizeiwissenschaftra gondolva szeretetreméltóan nevezi, de ma, sajnos, azzal sem kérkedhetik még, hogy a társadalomtudományok és határtudományaik szakkönyvtára volna. Nem mehetek itten annak a fejtegetésébe bele, hogy ettől még mi választja el; de a ki akarja, a tudományok bármely szisztematikájából könnyen megállapíthatja.

És hogy a központi könyvtár «a fiókok gyarapításához semmivel sem járulna hozzá»! Nem tudom, komolyan feleljek-e? Talán onnan fog a fiókkönyvtárakba hullani a könyv és a személyzet, a honnan egykor a vándorló zsidók mannája hullott!?

De az a rabló központ még ettől a mannától is megfosztja időről-időre a szegény fiókokat! E vádra vizsgálatot megint csak *A népkönyvtárak*, stb. czimű, fent idézett munka 114—117. oldaláról szedhetek, a hol a népkönyvtárak anyagának időnkinti fölfrissítéséről van szó.

Egyáltalán, az az éhes államtudományi könyvtár csupán arra dolgozik, hogy szép számokkal szerepeljen a szabadkönyvtárak statisztikájában. Legalább ezt vetik szemünkre a 205. lapon, a 206. lapon, a 207. lapon. Olyan *vakulj magyar* módra dolgoznék. De nem mondaná meg Gulyás Pál, hogy ugyan

kinek volna abból haszna, ha a 80—100.000 kötetnyi állomány és 60.000 K. javadalom is *a statisztikában* a szabadkönyvtárak kolumnáján szerepelne és nem a tudományos szakkönyvtárakén? Az új könyvtár jövő igazgatójának mindenesetre inkább az lehetne az érdeke, hogy *egy* helyett *két* nagy könyvtár igazgatásának fáradsalmaira, hogy 100 vagy 200.000 kötettel nagyobb *saját* könyvállományra hivatkozhasnék. Hisz Gulyás is «azért az igazgatást... közös tisztviseelői karra» bizná! (205. l.) De Gulyás Pál úgy látszik, el sem tudja képzelni, hogy vannak emberek, a kiket más cél is mozgat, mint a «statisztika-korrektiva»! (206. l.) És ha statisztikákat csinálnak, csak azért teszik, hogy reális értékeket és viszonylatokat pontosan kifejezhessenek és összemérhessenek, nem pedig a nagy számok kedvéért.

3. *Számításaim.* Egy nagy nyilvános könyvtár fõntartása sok pénzbe kerül, sokkal többbe, mint egy nagy tudományos könyvtaré. Emlékiratom 47. lapján táblázatot közlök a Föld legjobban dotált könyvtárainról s kitünik, hogy az első két helyen községi népkönyvtár áll s hogy a hét könyvtár közt, a melyek összes kiadása egy millió koronán felül van, csak kettõ az állami nemzeti könyvtár, a többi községi nyilvános könyvtár. Hogy javaslataim pénzügyi következményeit megismerjük, Budapestre vonatkozólag is kellett számításokat eszközölnöm. A számítások alapjául a valószínű kölcsönforgalmat és egy-egy kölcsönzés valószínű átlagos költségét vettem. Ezt a módszert követik más szakemberek is (Reyer, Brown, Hofmann stb.), bár nyilvánvaló, hogy ez uton is csak igen durva átlagszámokat kapunk. De minden egyéb számítás leküzdhetetlen akadályokba ütközik az alapul szolgáló könyvtárak különlegessége és adataiknak a helyi viszonyok megsabta különbözõ belsõ értéke miatt.

Mindezt szem elõtt tartva, alapul azt vettem föl, hogy az új budapesti könyvtárnak arra kell törekednie, hogy fejenkint átlag egy kölcsönzést érjen el; s mivel a város nõ s a szomszédos községekkel már legalább is egy millió lakót számlál, nem épen csak «a kerek szám kedvéért» (211. l.) — habár nagy átlagoknál ez is teljesen igazolt eljárás volna — egy millió kötetnyi kölcsönforgalmat veszek föl¹; egy kölcsönzés költségeit pedig 30 fillerre teszem.

¹ Gulyás Pál ellenmondást lát a 26. lap egy milliója és a 11. lap 800.000-e közt; nem veszi észre, hogy a 11. lapon arról beszélek, hogy mennyit kellene

Ezek a számok, mint mondtam, durva átlagszámok, olyan valószínűségi értékkel, mint pl. az új vállalatba kezdő üzletember kalkulációi. A mennyire lehet, pozitív adatokon nyugosznak; de megállapításukban a vágnak és az ösztönnek is kisebb-nagyobb szerep jut. És természetesen az egész üzemre vonatkoznak; nem lehet az üzem egyes ágait, a mi esetünkben pl. a könyvtár központi tudományos részét, kivenni belőle s arra külön forgalmi és költségkalkulációkat csinálni.

Ezen a számítási alapon az új könyvtár létesítéséből a fővárosra már a legközelebbi jövőben háramló rendes évi terhet körülbelül egynegyed millió koronára kellene tennem.¹ Több ez, mint a budapesti összes állami közkönyvtárak dotációja együttvéve. Oly nagy összeg hogy nemcsak azért, hogy az ügy győzelmét megkönnyítsem, hanem azért is, mert fővárosi tisztviselő létemre ez kötelességem — utakat és módokat kerestem az évi terhek leszállítására. Ezeket bizonyos kooperációkban, beolvasztásokban, végül a kölcsöndíjban jelöltem meg.

Nyilvánvaló, hogy ezek a megtakarítások tényleg csak akkor állnak be, ha a kooperációk stb. létrejönnek. És ezért az állományról beszélvén, azt mondom az Emlékiratban: «ha javaslatainkat elfogadják, akkor...» stb., és az évi szükségletéről: «új szükségletként csak az maradna...» stb. Elég föltételelesen hát.

De jön Gulyás Pál és először is nehezményezi, hogy 30 fillérben állapítom meg egy-egy kölcsönzés árát: «hogy mily alapon, azt nem árulja el» (208. l.); azután, hogy az ifjusági könyvtárak ma 21 filléres átlaggal dolgoznak, tehát a beolvasztás épen drágítani fog; azután, hogy a szomszédos községek hozzájárulását a kötelezettségek költségei teljesen ellensúlyozzák stb.

Hadd árulom el hát legelőször a 30 fillér titkát. Londonban egy kölcsönzés költsége 49 fillér, Liverpoolban 29, Párisban 28, Berlinben, Brémában 27, Drezdában 18, Hamburgban 8 stb. *Úgy gondolom* ezekből, hogy ökonomiával, 30 filléres átlagta berendez-

«*ma*» Budapestnek könyvtárára költenie, a 26.-on ellenben arról, hogy a növekvő és különösen a bekebelezett és kooperáló szomszédos községekkel megnövekedett Budapestnek mennyit kell *majd* költenie.

¹ Nem 300.000-re azért, mert jó néhány évig eltart majd, míg e fiókhalózat ki lesz építve.

kedve, tisztességes szolgálatot lehet majd föntartanunk. Legalább lehetségesnek tartom. Kevesebből: nem merném hinni, mert Páris, Berlin, Drezda stb. könyvtárai épen hogy kielégítően működnek; de Párisban a nagy bürokratizmus folytán drága az adminisztráció, Berlinben a központi könyvtár most van csak kialakulóban, Hamburgban olcsó tömeghatásokra dolgoznak stb. Többre nem merek számítani, mert szegények vagyunk, s ha Liverpool győzi 29-czel, a gazdag Birmingham 40-nel és ha a 28 könyvtárrendszerre tagolt és megannyi önálló vezetés alatt álló London is kijön 49-ből, talán mi is kijövünk 30 fillérrel. De hogy ez a szám egyelőre csak — bizonyos szélső elhajlások határai közt — önkényesen kitűzött cél: az magától értetődik. És három oldallal rá szigorú kritikusom is szupponálja ezt, mert a kölcsöndíj ellen tiltakozván, kérdi: «Nem lehetne-e valamivel kisebb költségekkel dolgozni s az egyes kikölcsönzések üzemköltségét 26 fillérre leszállítani?» (211. l.)

Hát persze, hogy lehet. Sőt még egy másik titkot is elárulok. A különböző kölcsönzések költsége is igen különböző lesz. Valószínű, hogy pl. a tudományos irodalom forgalmának átlagos költsége 30 fillérnél jóval több, de az ifjúságié jóval kevesebb lesz. Nem is 21 fillér, sőt talán 11 sem. 30 fillér csak az üzem *összes* ágaiban teljesített mindenféle szolgálatok átlagos költsége egy-egy *nem speczifikált* kölcsönzésre kiszámítva, quasi közös nevezőre hozva. Ez egy *sommás* kalkulációs alap, semmi más.

S így bátran merném az ifjúsági könyvtárak beolvasztását a fővárosnak tovább is ajánlani, ha nem tudnám most, hogy egy új törvény, a mely épen olyan rossz, mint a legtöbb magyar törvény, mert nem disztingvál s mert egy kaptafára húz várost, falut, Budapestet és Mucsát, útjában áll ennek is.

És útjában áll a kooperációknak stb. sok más, nem törvény, hanem annál sokkal rosszabb.

De mi következik ebből? Gulyás Pál nagy diadalmasan, nehezen leplezett örömmel számítja ki, hogy a kooperációk és beolvasztások után is a fedezésre váró új évi szükséglet nem 120, hanem 130—150.000 korona. Tegyük föl, hogy így van, hogy a kooperációk tényleg nem sikerülnek. Akkor hát nem 120.000 koronával többet kell majd a törvényhatóság közgyűlésétől kérnünk, hanem még 10—30 vagy akár 50.000-rel többet.

Kit érhet ezért gáncs? Bizonyára nem azt, a ki az ökonomikus kooperációkat akarja. Csak nehezebb lesz majd a könyvtár ügyének többséget szerezni, mert nehezebb több pénzt megkapni, mint kevesebbet. De ennek örülni! Azt hittük eddig, hogy Gulyás Pál agitációja a községi nyilvános könyvtár érdekében azt a célt szolgálta, hogy létesítésének *könnyűségéről* győzze meg a közvéleményt; ma szinte úgy látszik, mintha megriasztani akarná. Pedig pesszimizmussal nem lehet ügyet győzelemre vinni.

4. *A népháza.* Emlékiratomban azt javasoltam, hogy az új könyvtárt a milleniumi alapítványból létesítendő népházával hozzuk szerves kapcsolatba. Kritikusom nagyon kinevet érte. Nem látom-e az ellenmondást, a mely javaslatom és azon kijelentésem közt van, hogy a munkásosztály legfejlettebb rétegei a gazdagok és jómóduak jótékonyágát nem szeretik? Viszont ezek bemennek-e majd egy kifejezetten népjóléti intézménybe? (212. l.)

Legyen nyugodt, tisztelt bírálóm! A baj nem a «népjólét» szóban, hanem csupán abban van, hogy ön a közgazdasági és politikai terminológiát nem ismeri, illetve — mint feljebb a «policiais jellegű könyvtárral» bebizonyította — száz év előtt elmaradt vele. A népjólét ugyanis nem más, mint a német *Volkswohlfahrt*; ez pedig nem más, mint a latinos szerkezetű *Socialpolitik* német fordítása.¹ A mire ellenben ön gondolt, az a jótékonyág = *Wohltätigkeiten* vagy *Armenpflege*. Hát nem erről van szó, hanem szociálpolitikáról, a mi, pláne ha a község csinálja, épenséggel nem a gazdagok és jómóduak által csinálódik, hanem sokkal nagyobb mértékben a szegények adófilléréiből; és a mi hogy csinálódjék, épen a szervezett munkásoknak kardinális követelése világszerte. Az ú. n. községi szociálizmusnak egy ága ez is — a hogy odakünn nevezni szere-

¹ Így az idén az *Archiv für Volkswohlfahrt* című, kitűnő szociálpolitikai folyóirat fuzionált a *Soziale Praxis*-szal, a melyet a radikális német *sozialpolitika* reprezentatív organumának ismer mindenki; a berlini Zentralstelle für Volkswohlfahrt adja ki a Volksbildungsarchiv-ot, a melynek közoktatásügyi szerkesztője, a drezdai Walter Hofmann, mindenkinél határozottabban képviseli a nyilvános könyvtárügy terén azt az irányt, a melynek hívéül én is vallom magamat.

tik — és pedig ugyanabba a kategóriába eső, mint a községi iskolák, községi technikai és kereskedelmi főiskolák (Németország, Liverpool stb.), községi múzeumok és talán a községi könyvtárak. Ugy tudom, sok van ezek közt világszerte, a melyet alapítványok segélyével csináltak meg; de nem tudok egy esetről sem, hogy ez a körülmény akár a munkásokat, akár a művelteket elriasztotta volna. Mert népjólét és kulturális alapítvány mégsem = jótékonyosság és szegényügy. A mi «szintén alapos megfontolás tárgyává volna teendő.» (213. l.)

5. *Ad personam.* Hosszura nyúlt válaszat, sajnos, nem zárhatom le a nélkül, hogy személyes kérdésben is meg ne szólaljak. Nem szívesen teszem, mert a községi könyvtár ügye, a melyről szó van, nem az *én* személyes ügyem, hanem — úgy gondolnám — mindnyájunké, igazi közügy tehát. De Gulyás Pál rákényszerít.

Czikke 198. lapján azt vitatja velem szemben, hogy a fővárosnak 1906-ban 50.000 koronában kitüntetett könyvtári kiadásait «lehetetlen könyvtári kiadásnak tekintenünk», mert abból 20.000 K iskolai könyvtárakra ment, 30.000 pedig «a főváros policziális jellegű könyvtárára». A dolog tárgyi részével, a nyilvánvaló képtelenséggel, hogy effektive könyvtárakra szánt és eszközölt kiadást ne könyvtári kiadásnak minősítsünk — Gulyás szerint talán inkább csatornázási vagy lóttartási kiadás az! — nem foglalkozom, a mint nem foglalkoztam egy néhány, mint a bevezetésben jellemeztem: kákán talált csomóval s csak a hozzáfűzött következtetésekre reflektálok. Azt mondja Gulyás Pál: «Ebből pedig önként adódik, hogy a főváros népkönyvtári célokra 1906-ban egy fillért sem költött. De ezt Szabó *elfelejti figyelembe venni*»; s a midőn összehasonlítja Budapest könyvtári kiadásait Berlin kiadásával a 80-as években, «*bizonyára akaratlanul*, azt az impressziót kelti fel az olvasóban, mintha Budapest főváros a népkönyvtárak segélyezésében a nyolczvanas évek Berlinjével szemben alig 10.000 koronával maradna el». (199. l.)

A hangsúly a kedves «bizonyára akaratlanul» stb. szavakon van. Magyarán azt akarja Gulyás mondani: Szabó kedvükben akar járni Budapest hatalmasainak és leplezgeti, hogy népkönyvtárakra eddig semmit sem áldoztak.

Erre az a válaszat: A főváros már 1906-ban is igenis

«segélyezte» a népkönyvtárakat is; az Emlékiratban közölt 5. táblázatban felsorolt budapesti népkönyvtárak közt *nincs egyetlen egy sem*, a melyet a főváros pénzzel vagy helyiséggel, a legtöbbször mindkettővel, ne szubvencionálna; és szubvencionál egyéb, ott föl nem sorolt népkönyvtárakat is. *Ezt* «felejtettem el» figyelembe venni. De szándékosan: mert oly csekély ez a támogatás — összevéve sem ér 10.000 koronát — és a mi fő: mert nem abból a szándékból fakadt, hogy a könyvtárügyön lendítsen, nem intenczionális aktus, hanem nagyrészt azért csinálódik, mert befolyásos személyek kijárták: ezért nem tartottam megengedhetőnek, hogy ebből érdemet kovácsoljak a főváros vezetősége javára. Ha tehát valamit «elfelejtettem» figyelembe venni, az nem a főváros mulasztása volt, hanem épen pozitív cselekvése a népkönyvtárügyben.

Egyebekben pedig négy éve hirdetem a főváros saját kiadványában: *A Fővárosi Könyvtár Értesítőjében* és utóljára, *«bizonyára akaratlanul»*, a Bárczy István polgármester szerkesztette *Népművelés* ez évi 26. számában, hogy a székesfőváros könyvtári áldozatai szegyenletesen messze elmaradnak a nyugati nagyvárosokéi mögött.

Ha Gulyás Pál nagy urak szolgálát keres, másutt nézzen körül.

Gulyás másik inszINUÁCZIÓJA ennél súlyosabb, mert nem csak személyt érint. A 204. lapon följegyzi érvemet az új könyvtár társadalomtudományi specializálódása érdekében, hogy t. i. a könyvtárak egyike sem kultiválja a kívánt mértékben az államtudományokat s zárójelben megtoldja ezzel: «s talán hozzátehetnök: *a némelyeknek kedves irányban*».

A «némelyeknek kedves irány» magyarán nyilván: a szocializmus. Minthogy sohasem tartoztam azok közé, a kik politikai és társadalmi meggyőződésüket leplezgetik, ha az az uralkodó osztályoknak és pártoknak nincs kedvére, bizvást elsikolhatnak egy vállvonással Gulyás Pál vádjá fölött. Hisz legfeljebb azt tettem volna a fővárosi könyvtárban, a mit más könyvtárosok a maguk politikai álláspontja szempontjából állandóan tesznek: a nekem kedves irányt favorizálnám. Minthogy azonban az ilyen viselkedés szögesen ellenkeznék épen azzal az állásponttal, a melyet a közkönyvtárak dolgában épen én a legmerevebben és a legélesebben képviselek és hirdetek, hogy t. i. azokat nem

szabad *semmiféle* pártpolitikai törekvés egyoldalú szolgálatába állítani; másrészt alkalmas arra, hogy magát a mai és a jövő fővárosi könyvtárt mint egyoldalú pártkönyvtárt, tehát kedvezőtlen színben tüntesse föl: fölszólítom Gulyás Pált, mutasson nem Budapesten, hanem az egész országban *egyetlen* közkönyvtárt, a mely *a maga területén* az összes «jelentékenyebb véleményeket, irányzatokat, iskolákat, pártokat»¹ részrehajlatlanabban és több, valamennyi irányt egyformán kiterjedő gonddal juttatná szóhoz, mint a Fővárosi Könyvtár teszi. Mutasson — hogy a gyereket néven nevezem meg — egyetlen magyar könyvtárt, a melyben pl. a keresztényszocializmus és szocialis konzervativizmus nemcsak német, francia, angol és olasz, hanem épen *magyar irodalma is* teljesebben van képviselve; mutasson egyetlen könyvtárt, a melyben tegyük a francia antirepublikánus, monarchista, az angol és német antiszocialista, a francia antiszeparációs, a magyar választójogellenes, az amerikai antiimmigrációs irodalmat gazdagabban szereznék be — vagy mondjunk csak annyit — több figyelemmel ápolnak, mint az ezekkel ellenkező pártállásút. A ki egyetlen egy számát látta a Fővárosi Könyvtár *Értesítőjének*, az — ha jóhiszemű — ilyesmivel elő nem hozakodik.

★

Egyébként pedig, hogy stílszerű maradjak, hadd idézzem bucsúul egy nagy szocialistának, Ferdinand Lassallénak, a munkásosztályhoz intézett mondását. Könyvtárosok is tanulhatnak belőle. Így szól: «Wahrheit und Gerechtigkeit auch gegen einen Gegner — und vor Allem geziemt es dem Arbeiterstand, sich dies tief einzuprägen! — ist die erste Pflicht des Mannes.»

¹ *Emlékirat*, 15. l.